

Психологічні виміри культури, економіки, управління

Збірник статей

Випуск №3

Львів – 2014

Зміст:

Передмова	4
Гнатишин Ірина. До проблеми соціальної адаптації школярів	5
Данилевич Наталія. Екологічна освіта в Україні: психолого-педагогічний аспект	8
Бубела Софія, Дідковська Лариса. Причини та наслідки асоціальної поведінки підлітків	14
Дмишко Олександра. Сім'я трудових мігрантів як похідна міграції	17
Дмишко Христина. Батьківське ставлення як чинник становлення особистості дитини ...	21
Довбуш Ольга. Деякі аспекти сучасного переговорного процесу	24
Дубас Ольга. Врахування психологічних факторів, що впливають на виникнення залежності до тютюнопаління з метою профілактичної роботи психолога служби освіти	26
Завадка Оксана, Шувар Наталія. Ставлення сучасних дівчат до майбутньої сім'ї та шлюбу	29
Калька Наталія. Проблема професійної індіферентності викладачів ВНЗ	32
Качмарик Христина. Психологічний супровід дітей з аутизмом у реалізації індивідуальної програми розвитку	34
Кравець Ганна, Мельничук Оксана, Шувар Наталія. Перспектива впровадження курсу «Основи психології» в програму загальноосвітньої школи	39
Ковалик Ульяна. Правила ведення переговорів за Джимом Томасом	43
Лозинський Олег. Особливості мотиваційної спрямованості українських та польських респондентів у контексті «низової» корупції	46
Надільна Оксана. Важливість розвитку здібностей	51
Нежельченко Ольга. Особливості професійної самосвідомості студентів ВНЗ I–II рівнів акредитації	56
Роль Ольга. Вплив на групову єдність рівня сформованості гендерної ідентичності старшокласників	60
Романушко Ольга. Врахування особливостей темпераменту учня у навчально-виховному процесі	66
Сивик Ганна. Психологічна служба в пенітенціарній системі	69
Старовойт Олена. Особливості плейбек-театру як напряму психотерапії	73
Степована Катерина, Закалик Галина. Діагностика шкільної тривожності у школярів підліткового віку	75
Теодорович Марта. Національні особливості та їх урахування при проведенні переговорів	79
Турко Марія-Соломія. Тютюнопаління як хімічна адикція	84
Шилич Ярослав. Психологічний аналіз релігії	85
Довідка про авторів	90

Гнатишин Ірина. До проблеми соціальної адаптації школярів

Перед сучасним суспільством стоїть маса проблем, серед яких особливо гострою є соціальна адаптація особистості школяра. Щоб підготувати дитину до життя, ми мали б навчити її жити в органічній єдності як зі своїм природним, так і соціальним середовищем, виробляти у неї здатність враховувати у влаштуванні свого життя потреби й інтереси оточення.

Нині особливо актуальним є врахування гуманістичної течії у психології та педагогіці. У зарубіжній психології цей напрям представляють К. Роджерс, Д. Фрейберг, Р. Мейо і Дж. Б'юджентал; у вітчизняній педагогіці – В. Андрущенко, Г. Васянович, І. Зязюн, Г. Клочек, І. Кремінь, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Максименко та багато інших.

Мета викладених тез – проаналізувати сучасні психолого-педагогічні погляди на проблему соціальної адаптації та запропонувати модель розвитку школи, що буде сприяти максимальній самореалізації особистості школяра та його соціальній адаптації.

До цього зобов'язує нас час і соціальна дійсність. “У суспільстві, що змінюється, нам може допомогти лише відповідне навчання, недогматичний тренінг розуму, який дає людині можливість піднятися над подіями, а не сліпо підкорятися їх ходові” [7, с. 466].

Починаючи з пристосування на рівні біології, через сферу психології ми повинні здійснювати сходження до соціальної адаптації з метою визначити в її межах специфіку пристосування в умовах сучасної школи. “Адаптація (від лат. *adaptio* – пристосування), у широкому розумінні – пристосування у процесі еволюції будови, функцій, поведінки, організмів до певних умов існування; у вузькому – зміна чутливості органів відчуття в результаті пристосування їх до зміни сили діючих подразників [1, с. 15].

Як зазначає С. Максименко, “адаптація – це динамічний процес, завдяки якому рухливі системи живих організмів підтримують стійкість, необхідну для існування, розвитку, продовження роду. Процес адаптації відбувається тоді, коли в системі організм – середовище виникають значні зміни, що дає змогу досягати максимальної ефективності фізіологічних функцій і поведінкових реакцій” [6, с. 3].

Соціальна адаптація – процес або результат процесу, який передбачає гармонійне, з точки зору індивідуальних прагнень людини, задоволення її потреб, створення умов для її здорового, щасливого життя в суспільстві, подолання зовнішніх бар'єрів середовища.

Процес адаптації особистості замає важливе місце у школі. Але уніфікація шкільних програм, стандартизація вимог і, зрештою, незалежний від учителя вимір знань в умовах колосального інформаційного пресингу є великою проблемою суспільства. Особливо це

стосується психічної дезадаптації, точніше – дисоціації дитячої психіки під впливом своєрідних сплесків так званої “невмотивованої агресії” [4, с. 29-40].

З метою уникнення станів дезадаптації керівництво школою повинно бути вивіреном і виваженим. Щоби стабілізувати дитину психічно, ми не повинні кидатися з однієї крайності в іншу (то пропонувати дитині абсолютну свободу, то повністю регламентувати їх поведінку і контролювати буквально кожний її крок). Відповідно вчителі не повинні ділитися на яскраво виражених “лібералів” та “авторитаристів” і не намагатися або у всьому “потурати” дитині, або за найменшу провину “виймати з неї душу”.

Школа повинна забезпечити безболісну адаптацію школяра, адже вона є тим соціальним інститутом, який за своєю сутністю призначений для першочергової підготовки до життя. Щоб навчання було в задоволення, школяреві потрібно допоіти знайти свою «зону найближчого розвитку», своє покликання згідно існуючих у кожному задатків і здібностей. Коли це вдається здійснити, то, закінчивши школу, дитина потрапляє туди, куди їй призначено було від Бога. І тоді вона може почувати себе у цій сфері людської діяльності як у своїй стихії.

Справді, лише Людина, яка віднайшла себе у спорідненій для її природи діяльності, яка сприймає своє соціальне оточення як пряме своє продовження, може демонструвати позитивне ставлення до світу, любити його у всій його красі та повноті. Погоджуємось з твердженням К. Манхейма, який зазначив, що “передумовами модусу буття є незалежність, свобода і наявність критичного розуму. Основна характерна риса модусу буття – це активність, але не зовнішня – у сенсі зайнятості, а внутрішня, така, що означає продуктивне використання своїх людських потенцій. Бути активним – значить дати проявитися своїм спроможностям, таланту, всьому багатству людських обдарувань, якими, хоча і різною мірою, наділена кожна людина. Це означає оновлюватися, зростати, виявляти свої почуття, любити, вириватися з рамок свого ізольованого “я”, переживати глибокий інтерес (до світу, який тебе оточує), пристрасно до чогось прагнути, віддавати” [7, с. 270].

Отже, для того, щоб талант людини не виявився “закопанним у землю”, необхідне обґрунтування вибору нею життєвого шляху. Але він не може бути визначений за допомогою якихось розрахунків. Індивідуальне людське буття є унікальним і неповторним, тому й вибір життєвого шляху повинен бути якомога більшою мірою самостійним. Він ніким не може бути ззовні нав’язаним, а може бути виробленим лише самою людиною, яка знає світ і доволі чітко уявляє своє у ньому місце.

Зрозуміло, що для здійснення вибору життєвого шляху в дитини немає достатнього досвіду. Тому для “ його інформаційного забезпечення” у стінах школи перед нею має бути розгорнутий надзвичайно широкий спектр можливих варіантів застосування своїх сутнісних сил і засобів здійснення “продуктивної праці”. Він може виявитися значно ширшим, ніж джентльменський набір професій, адже,

крім питання “ким бути?”, існує не менш важливе – “яким бути?”, бо можна обрати найпрестижнішу у світі професію, але бути в ній “нульовим”. У тому сенсі, у якому тут вживається слово “продуктивна”, воно стосується не здатності створювати щось оригінальне або нове, тобто не творчої здатності, яка є, скажімо, у вченого чи художника. Воно стосується також не результату людської активності, а її якості. “І картина, і наукова праця можуть бути абсолютно непродуктивними, безплідними; і, навпаки, процес, який відбувається у людях із глибокою самосвідомістю, або ж у людях, які дійсно “бачать” дерево, а не просто дивляться на нього, або в тих, хто, декламуючи вірші, переживає те ж, що і поет, який виразив їх словами, цей процес, хоча у ньому нічого й не “виробляється”, може бути дуже продуктивним. Продуктивна активність – це стан внутрішньої активності; вона не зобов’язує створювати витвори мистецтва, наукові праці або просто щось “корисне”; це орієнтація характеру, що може бути притаманна всім людським істотам, якщо вони не емоційно збиткові. Продуктивні особистості оживляють усе, до чого вони доторкаються, вони реалізують власні спроможності та вдихають життя у других людей і речі” [8, с. 273].

Виходячи з цього, ми мали б зрозуміти, що вирішення проблеми майбутнього вибору школяра не є чимось суто механічним, не має регламентованої раціоналізації. Напряму природного саморозгортання людської сутності може бути вловлений лише інтуїтивно, коли вона підсвідомо тягнеться до того чи іншого виду діяльності. І відбувається це шляхом занурення дитини у стан свободи. Лише в умовах волі, коли буквально на очах вчителя розкриваються природні дані дитини, досвідчений педагог може підглядіти, до чого насправді вона покликана.

Визначивши цей напрям самоствердження, він може підказати їй і шлях до себе. Бо й дійсно, для того, щоб людина стала чимось особливим, вона повинна бути самою собою, а для цього, у свою чергу, вона повинна “займатися своїм, і не вдаватися в чуже”. Аналізуючи системи освіти, не слід думати, що ліберальна система автоматично веде до дезінтеграції й анархії. Навпаки, поступове зняття зовнішніх обмежень у регуляції поведінки веде до того, що стимули поступово замінюються мотивами, тобто внутрішніми спонуканнями до того чи іншого виду діяльності. Вони виражаються у живій зацікавленості предметом, що дає можливість підвищити рівень оволодіння ним. Намагаючись вивільнити спонтанну активність дитини, школа мала б виробити й відповідні методи виховання. “Вони не будуть ґрунтуватися ні на сліпій покорі, ні на стихійному груповому досвіді – ідеалі радикальних лібералів або анархістів. Ці нові форми, з одного боку, не повинні вбивати спонтанність і розумну проникливість, а з другої – вони мають бути діяльними у великому суспільстві, де не завжди можна чекати, допоки добровільна згода приведе до прийняття рішення” [7, с. 459].

Для того, щоб не лише редукувати спонтанну активність, але й перетворити її у творчість, потрібно виходити із законів розвитку індивідуальної психіки. “Так само як світ, що нами пізнається, не

засипається в нас, як картопля у мішок, і не є механічним відображенням того, що існує поза нами, не є таким і світ, що нами переживається, – в обох випадках світ є наше діяння, і таким чином визначається характером специфічних енергій, за допомогою яких ми взагалі “діємо” [3, с. 97].

Отже, проблема соціальної адаптації в умовах демократизації вітчизняної школи ставить перед останньою проблемне завдання: допомогти молодій людині адаптуватись у житті, визначити своє місце, бути готовим до свідомого самовизначення, що є головним компонентом соціалізації особистості та соціального розвитку. А цьому сприятиме модель школи, в основі якої буде творчий та вільний розвиток кожної дитини.

Джерела:

1. Гончаренко С. Адаптація // Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – С. 15.
2. Достоевский Ф. М. Братья Карамазовы // Достоевский Ф. М. Собрание сочинений: В 12 т. – Т. 11. – М., 1982. – 380 с.
3. Зиммель Г. Созерцание жизни // Зиммель Г. Избранное: В 2 т. – Т. 2. – М., 1996. – С. 58-120.
4. Мазур Л. О. Українська школа як фактор ризику // Державність. – 2004. – № 3-4. – С. 29-41.
5. Макаренко А. С. Сім'я і виховання дітей // Макаренко А. С. Твори: В 7 т. – Т. 4. – К., 1954. – С. 5-204.
6. Максименко С. Адаптація дитини до школи. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 95 с.
7. Манхейм К. Диагноз нашего времени. – М.: Юрист, 1994. – 700 с.
8. Фромм Э. Иметь или быть? – К., 1998. – 347 с.

Данилевич Наталія. Екологічна освіта в Україні: психолого-педагогічний аспект

У статті актуалізуються питання екологічної освіти як цілісного культурологічного явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості. Розкриваються можливості формування екологічної культури через екологічну освіту, екологічне виховання і екологічну діяльність. Висвітлюється роль екологічних знань у формуванні особистості та пропонується модель розвитку екологічної освіти в Україні.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна освіта, екологічна свідомість, екологічне виховання, екологічні знання, екологічне мислення, екологічний світогляд, екологічна етика.

Постановка проблеми. Екологічна освіта III-го тисячоліття стала необхідною складовою гармонійного, екологічно безпечного розвитку. Основною метою екологічної освіти є формування екологічної культури окремих осіб і суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення і свідомості, що ґрунтуються на ставленні до природи як універсальної, унікальної цінності. Екологічна освіта, з одного боку, повинна бути самостійним елементом загальної системи освіти, а з іншого боку, виконує інтегративну